

Boekbesprekingen

P. Tetsch, J. Tetsch. Fortschritte der zahnärztlichen Implantologie. Ein atlas. 239 bl., geïll. München: Carl Hanser Verlag, 1996. Prijs DM 328,00. ISBN 3 446 18416 3.

Binnen het vakgebied van de orale implantologie is het niet eenvoudig om in het bos van implantologische 'standaardwerken' nog wat nieuws en origineels te brengen. Toch komt in dit boek,

naast de gebruikelijke zaken, zoals indicatie, implantaatsystemen, chirurgie, prothetiek en nazorg, een aantal aspecten en mogelijkheden (tips en trucs) aan de orde die in de samenhang van een boek niet eerder zo uitgebreid werden beschreven. De auteurs ondersteunen de tekst met diverse kleurige en toepasselijke illustraties, evenals met kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksresultaten uit eigen of verzameld patiëntenmateriaal, voornamelijk van de eerste auteur. Er is volgens de auteurs op diverse terreinen en in toenemende

mate een rol weggelegd voor de computer.

Bij de bespreking van de pre-implantaire diagnostiek wordt, naast de meer gangbare radiografische technieken, uitgebreid stilgestaan bij de toegenomen mogelijkheden en het gebruik van twee- en driedimensionele computertomografie. Aan de hand van de verkregen beelden en met de bijbehorende software kan een zeer betrouwbare indruk worden verkregen omtrent de hoeveelheid en kwaliteit van het kaakbot en de dimensionale relatie tussen vitale anatomische structuren en het te plaatsen implantaat. Beschreven wordt hoe de botkwaliteit en/of -dichtheid op een bepaald punt kan worden bepaald en uitgedrukt in zogenaamde Hounsfield-eenheden. Vervolgens wordt een boorsjabloon vervaardigd waarin ter plaatse van de implantaatlocaties titanium hulsjes zijn aangebracht om de boor, die de positie van het implantaat vastlegt, te geleiden.

Oude en relatief nieuwe chirurgische technieken, die worden toegepast als er een tekort aan bot is, worden achtereenvolgens beschreven. Op de principes, de techniek(en) en de procedures van het plaatsen van implantaten zelf gaan de auteurs in het geheel niet in.

De auteurs beschrijven uitgebreid een (Duitstalig) computerprogramma dat draait onder Windows, waarin gegevens verzameld worden in een relationele database, tijdens alle fasen van de behandeling, waaronder de recall-fase. Zo is, naast informatie over individuele patiënten, ook kwantitatieve informatie zoals overlevingsstatistieken voor alle behandelde patiënten binnen de praktijk of het ziekenhuis, met 'één druk op de knop' voor handen.

Het hoofdstuk over de prothetiek op implantaten en het hoofdstuk dat de nazorg en eventuele postoperatieve en postprothetische problemen en complicaties behandelt, zijn vooral beschrijvend en hebben minder diepgang. Het gebruik en de interpretatie van röntgenbeelden bij de evaluatie van implantaten komt bijvoorbeeld nauwelijks aan bod. Het dilemma waar de auteurs mee geworsteld hebben, is enerzijds volledig willen zijn en anderzijds maar een beperkte ruimte hebben om de implantologie in zijn geheel te belichten. De gemaakte keuzes zijn niet altijd even gelukkig. Toch bevat het boek voldoende interessante aspecten om aanschaf ervan te overwegen.

M.S. Cune, Maarssen

J.M. Nauta. Photodynamic therapy and photo-detection of dysplastic lesions and squamous cell carcinomas of the oral mucosa. 169 bl. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 1996. ISBN 90 367 0667 X. Academisch proefschrift.

Photodynamische therapie (PDT) berust op selectieve opname van een intraveneus of door middel van lokale applicatie toegediende lichtgevoelige stof in een kankergezwellen en mogelijke voorstadia daarvan. Wanneer de lichtgevoelige stof in het gezwellen is opgenomen, kan het met licht van een bepaalde golflengte worden belicht. Het gevolg is een reactie, die tot afsterven van het tumorweefsel moet leiden. Voornoemd principe van selectieve binding van een lichtgevoelige stof aan cellen van een kankergezwellen kan ook gebruikt worden om kankergezwellen op te sporen. Men spreekt dan van photo-detectie.

In het onderzoek van de Groningse kaakchirurg J.M. Nauta is de effectiviteit van PDT bestudeerd aan de hand van kunstmatig geïnduceerde plaveiselcarcinomen en voorstadia daarvan in het gehemelte-slijmvlies van in totaal tachtig ratten. In de gehanteerde proefopzet bleek PDT niet in alle gevallen tot volledige opruiming van de geïnduceerde kankergezwellen of kankervoorstadia te hebben geleid. Bovendien is in een aantal gevallen onbedoelde schade opgetreden van omgevend gezond weefsel. Collega Nauta concludeert dan ook dat verder onderzoek nodig is alvorens PDT op veilige en effectieve wijze bij mensen met mondkanker of voorstadia daarvan kan worden toegepast.

De Groningse kliniek voor Mondziekten en Kaakchirurgie heeft met de afronding van dit wetenschappelijk zeer goed opgezette en uitgevoerde onderzoek opnieuw een belangrijke bijdrage geleverd, vooral ook internationaal, op het gebied van de behandeling van mondkanker en voorstadia daarvan.

I. van der Waal, Amsterdam

B. Stegenga, L.G.M. de Bont. Management of temporomandibular joint diseases: biologic basis and treatment outcome. Berlin: Birhäuser Verlag, 1996. Prijs f 128,00. ISBN 3 7643 5286 8

Ter gelegenheid van het emeritaat van professor G. Boering werd in september 1995 de 'International conference on the management of temporomandibular joint degenerative diseases' gehouden in Groningen. Het onderhavige boek is tot stand gekomen door bijdragen van twintig van de gerenommeerde internationale sprekers te verzamelen. Het predikaat 'abstractboek' zou echter een groot onrecht doen aan de hoge kwaliteit van zowel inhoud als vormgeving, die dankzij de inspanningen van de redacteuren is bereikt.

Het boek telt vijf hoofdstukken met in totaal negentien bijdragen. Met uitzondering van twee zijn alle auteurs verbonden aan een afdeling kaakchirurgie. Het is derhalve niet verwonderlijk dat de nadruk ligt op de chirurgische behandeling van degeneratieve kaakgewrichtsaandoeningen. Over het algemeen zijn de bijdragen een samenvatting van het wetenschappelijke werk dat de auteurs hebben verricht en dat voor het grootste deel reeds is gepubliceerd.

Het eerste hoofdstuk is de introductie en is vooral afkomstig van De Bont en Stegenga, die in heldere bewoordingen hun filosofie over de pathogenese en diagnostiek uiteenzetten, aangevuld met een paragraaf over de voorheen overgewaardeerde rol van de verplaatste discus articularis. Het tweede

hoofdstuk, behandelingsplanning, is meer heterogeen van opzet en begint met een belangrijk artikel waarin duidelijk wordt gesteld dat chirurgie slechts bij het falen van niet-invasieve therapie is geïndiceerd; voorts een goed leesbaar verhaal over Magnetic Resonance Imaging, een veel gebruikt diagnosticum bij kaakgewrichtsproblematiek en twee goede Nederlandse bijdragen over respectievelijk CT-scanning en röntgendiagnostiek van Van der Kuijl en de rol van het kaakgewricht en psychologische overwegingen bij verschillende dysgnathieën van Tuinzing.

Hoofdstuk drie is de apotheose van het boek met de biologische basis voor verschillende chirurgische technieken en de behandelingsresultaten. In deze artikelen komen enkele tegenstellingen van behandelingsstrategieën aan het licht. Elk van de behandelingen wordt helder besproken en met veel literatuurverwijzingen worden de resultaten tegen het licht gehouden. Het vierde hoofdstuk behelst de nazorg, met goede adviezen voor postoperatieve fysiotherapie van Dijkstra, en de therapie van mislukkingen. De opzet van het vijfde en laatste hoofdstuk is een goede vondst. Een aantal van de tijdens het congres gevoerde discussies over essentiële dilemma's binnen de kaakgewrichtschirurgie wordt in tekst weergegeven. Hierdoor wordt menige stelling, gepubliceerd in een van de andere artikelen in het boek, kritisch beschouwd en indirect van commentaar of nuance voorzien.

In conclusie: het boek is goed van opzet, belangrijk van inhoud, fraai uitgevoerd en goedkoop. Het is aan te bevelen voor iedere geïnteresseerde en een must voor diegenen die bij de behandeling van kaakgewrichtsaandoeningen zijn betrokken.

A.G. Becking, Amsterdam

M.F. van Grunsven. Tandheelkundige zorg voor kinderen met een handicap. 202 bl., geïll. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum, 1996. Prijs f 85,00. ISBN 90 313 1988 0.

Sinds 1987 verschijnt onder redactie van J.G.A Advokaat et al. de losbladige uitgave van 'Kindertandheelkunde'. Het is een goede gedachte geweest om de bijdragen van Van Grunsven over de tandheelkundige zorg voor kinderen met een handicap vrijwel integraal hier uit te lichten en te bundelen tot een op zichzelf staande (onderwijs)uitgave.

De fantasierijke, krachtige en veelzeggende illustraties van de verstandelijk gehandicapte bewoners van 'Hendrik van Boeienoord' verlenen het boek een extra kleurige accent.

In de opbouw van dit boek volgt de auteur, gesecondeerd door enige mede-auteurs, het kind met zijn handicap in zijn tandheelkundig zorgproces. Er is een duidelijke onderlinge samenhang, maar alle hoofdstukken laten zich ook afzonderlijk

goed lezen. Het maakt dit boek tot een uiterst handzaam en aantrekkelijk naslagwerk. Het hoofdstuk 'Tandheelkundige symptomen en de diagnostiek van handicaps' maakt bijvoorbeeld duidelijk dat Van Grunsven en Hoff zich met recht internationale erkenning op dit terrein hebben verworven. De bijdrage van Martens en Marks, beiden van de Universiteit van Gent, over medisch gecompromitteerde kinderen laat zich zeer goed lezen en bevat veel waardevolle informatie op dit terrein.

Door het hele boek heen herkent men in de nuancerende de grote kennis van zaken van de auteur en zijn eigen charismatische omgang met kinderen en gehandicapten. Hij is op zijn

best in de weergave en analyse van methoden van gedragsbeïnvloeding bij de verschillende groepen van patiëntjes. Minder aandacht is er in dit boek voor (medicamenteuze) hulpmiddelen als gedragsbeïnvloeding ontoereikend blijkt.

Wat in een losbladige uitgave wél kan, namelijk het bespreken van de wettelijke kaders en de consequenties daarvan voor de zorgverlening, is lastiger in boekvorm. De discussie over de juiste interpretatie van de regeling Bijzondere Tandheelkunde voor patiënten met een handicap is nog volop in beweging. Hoofdstuk 17 over tandheelkundige verzekeringen voor gehandicapten is daardoor nu reeds enigzins achterhaald.

Het laat onverlet dat dit boek zowel voor de algemeen-practicus als voor de mondhygiënist, werkzaam in de huispraktijk of specifiek in de gehandicaptenzorg, een schat aan informatie bevat. Een onmisbare uitgave voor al diegenen die kinderen met een handicap in de praktijk niet over het hoofd (willen) zien.

E.C.M. Bouvy-Berends, Bergschenhoek

M.D. Lagerweij. Dentine caries in narrow grooves and its prevention. 105 bl. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 1996. Academisch proefschrift.

Het doel van dit onderzoek was meer zicht te krijgen op het cariësproces in smalle groeven en op de preventie van demineralisatie met behulp van fluoride. Om *in vivo* dergelijke processen te bestuderen is een intra-oraal model ontwikkeld. Stukjes runderdentine werden in partiële gebitsprothesen van proefpersonen geplaatst. Na verloop van tijd werd de mate van de- en remineralisatie beoordeeld alsmede de cariëspreventieve effecten van fluoridepreparaten.

Allereerst werd met een aangezuurde gel *in vitro* demineralisatie uitgevoerd op dentinepreparaten. De microradiografische opnamen van dwarscoupes van het dentinemonster toonden een laesiepatroon dat overeenkwam met die van natuurlijke initiële laesies. De 'subsurface' laesies waren bij de ingang van de groef het grootst en in de diepte bij smalle groeven kleiner dan in de brede.

Om het cariësproces te bestuderen en de effectiviteit van fluoridetandpasta te beoordelen werden dentinepreparaten aangebracht in partiële gebitsprothesen. Ook in deze opzet vertoonden de dentinemonsters na drie maanden cariëslaesies die gelijkenis hadden met initiële laesies in fissuren en randspleten. De effectiviteit van fluoridetandpasta bleek het grootst halverwege de brede groef en het kleinst op de bodem van de smalle groef. Klinisch gezien betekent dit dat de toegang van plaquegerelateerde micro-organismen maar ook de beschermende effecten van fluoride in grote mate bepaald worden door de breedte van de randspleet.

Tevens werd onderzocht of in deze opzet fluoride de progressie van cariëslaesies ook sterker remt dan het ontstaan ervan. De laesies bleken inderdaad kleiner na gebruik van fluoridetandpasta. Echter wat de remineralisatie betreft maakte het geen verschil welke tandpasta was toegepast. Wel werd remineralisatie vaker in smalle dan in brede groeven gevonden. De auteur suggereert dat waarschijnlijk ook hier de inwaartse diffusie van substraat en zuur en de uitwaartse verplaatsing van mineraalionen beperkt wordt.

Tot slot werd beoordeeld of er per patiënt sprake was van een consistent demineralisatieproces gedurende de onderzoekstijd. Tevens werd onderzocht of een relatie kon worden aangetoond tussen het aantal mutans streptokokken en lactobacillen in het speeksel en de demineralisatie in smalle groeven. Het bleek dat laesiegrootte in ongeveer twee derde van de proefpersonen consistent was ten opzichte van het gemiddel-

de. Alleen bij personen met de grootste laesies werd een relatie gevonden met het aantal mutans streptokokken.

Het is een goed leesbaar proefschrift op basis van artikelen en voorzien van een introductie. Het is echter jammer dat de dissertatie niet wordt afgesloten met een aparte beschouwing van de afzonderlijke conclusies. Een gemiste kans is het zeker dat de relevantie van dit onderzoek voor de klinische tandheelkundige zorgverlening niet is uitgediept.

F.W.A. Frankenmolen, Ewijk

D. Wismeijer. The Breda implant overdenture study. An evaluation of clinical and radiological conditions, satisfaction and cost effectiveness in patients treated with mandibular overdentures on ITI-implants. 176 bl. Gendt: Drukkerij Pele-ron, 1996. Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam. ISBN 90 9009963 8.

Nederland lijkt meer en meer een toonaangevende rol te spelen in de toepassing van implantaten in de overkappingsprothetiek. Na de studies vanuit Nijmegen en Groningen (Geertman en Boerrigter, 1995) geeft dit onderzoek een duidelijk beeld van de mogelijkheden van overkappingsprothesen op implantaten in de edentate onderkaak.

Het proefschrift begint met een retrospectieve evaluatie van het 'oude' TPS (Lederman)-implantaat, waaruit blijkt dat goede succescijfers (97% implantaat behoud) kunnen worden gecombineerd met een toegenomen tevredenheid en sociaal functioneren van de patiënten. In hoofdstuk 4 worden de tegenvallende resultaten (gemiddeld botverlies van 50%) beschreven van absolute verhoging van de extreem geresorbeerde onderkaak door middel van een onlaytechniek in combinatie met implantaat-ondersteunde overkappingsprothesen. In hoofdstuk 5 wordt een in de literatuur slechts zeer spaarzaam beschreven onderwerp, de keuze voor het occlusieconcept, uitgewerkt. Het blijkt dat voor een optimale verdeling van krachten vooral de antagonistische kaak bepalend is.

De kern van het proefschrift bestaat uit een prospectief opgezette, gerandomiseerde studie naar drie behandelingsconcepten voor de implantaat-ondersteunde overkappingsprothese in de edentate onderkaak. Vergeleken worden overkappingsprothesen over twee implantaten met drukknop- dan wel staaf/clip-retentie en over vier implantaten met staaf/clip-retentie. Uit het tevredenheidsonderzoek blijken alle drie methoden een uitgesproken verbetering te geven in vergelijking tot de situatie met de oude prothese voordien. In alle groepen namen de pijnklachten in gelijke mate af, wat suggereert dat het stabiliserend effect van de implantaten op de onderprothese van meer belang is voor pijnreductie dan het al dan niet implantaatgedragen zijn van de prothese.

In hoofdstuk 9 worden de kostenaspecten en de benodigde nazorg voor de drie methodes vergeleken. Een voorzichtige conclusie uit deze gegevens kan zijn dat de overkappingsprothese met staaf/clip-retentie op twee implantaten op termijn de meest efficiënte behandeloptie vormt. Langetermijnevaluatie dient deze conclusie echter nog te onderbouwen!

Resumerend kan gesproken worden van een bijdrage aan de 'state of the art' bepaling van de overkappingsprothetiek op implantaten in de edentate onderkaak. Omdat in Nederland deze doelgroep nog steeds de voornaamste indicatie voor de toepassing van implantaten vormt, is dit proefschrift een aanrader voor een ieder die zich met de (implantologische) behandeling van de edentate patiënt bezig houdt.

H. Reintsema, Gasselternijveenschemond

A. Richardson. Interceptive orthodontics. 3e druk. 88 bl., geïll. Londen: British Dental Association, 1995. Prijs £ 15.00. ISBN 0 904588 45 9.

Dit boek is de derde druk van het bekende werk van dezelfde auteur, dat inmiddels in diverse talen is verschenen. Het boek geeft een goed overzicht van de mogelijkheden van interceptieve orthodontie in de dagelijkse praktijk.

De eerste hoofdstukken behandelen achtereenvolgens de gebitsontwikkeling, het ontstaan van malocclusies, het röntgenologisch onderzoek en de groei en de ontwikkeling van gelaat, kaken en weke delen. Deze onderwerpen worden bondig en praktijkgericht besproken. Ook worden er zinvolle richtlijnen gegeven voor het maken van röntgenfoto's in het kader van interceptieve orthodontie.

In het tweede deel van het boek worden aan de hand van verschillende expatiëntencasussen de vroege interceptieve behandeling de behandeling van ruimtegebrek en ruimteoverschot en de behandeling van lokale orthodontische problemen besproken. Op het vervaardigen en bijstellen van de apparatuur, die wordt gebruikt bij de interceptieve behandeling, wordt nauwelijks ingegaan. Daarentegen beschrijft de auteur vrij gedetailleerd hoe ruimtegebrek vroegtijdig kan worden gecorrigeerd door middel van serie-extractie en extracties van de eerste blijvende molaren. Er worden duidelijke richtlijnen gegeven voor het indiceren en toepassen van deze beide irreversibele behandelingsmethoden.

In de laatste hoofdstukken worden puntsgewijs de belangrijkste klinische onderwerpen van het boek schematisch op een rij gezet. Duidelijk wordt aangegeven op welke leeftijden bepaalde interceptieve maatregelen het beste kunnen worden toegepast. Ook worden de praktische voordelen en tekortkomingen van de verschillende orthodontische apparaaturoorten met elkaar vergeleken.

Op grond van de beschrijving van de interceptieve mogelijkheden en de getoonde patiëntencasussen kan worden geconcludeerd dat de auteur over veel praktische kennis en grote ervaring beschikt. Desalniettemin zal lang niet iedereen het helemaal eens zijn met alle door hem gepropageerde interceptieve behandelingsmethoden. Controversiële onderwerpen, zoals de behandelingstiming en de keuze tussen uitneembare en vaste orthodontische apparatuur, worden op een genuanceerde wijze besproken. Wel hecht de auteur opvallend weinig waarde aan het nut van logopedie bij de behandeling van afwijkende mondgewoonten. Deze behandelingsmogelijkheid wordt dan ook in de tekst slechts terloops vermeld.

In vergelijking met de vorige druk is deze editie van het boek van Richardson twee keer zo groot geworden. Het boek heeft nu meer het karakter van een klein naslagwerk gekregen. De buitengewoon nuttige tekst is bijzonder helder en vlot geschreven. De vele (zwart-wit) afbeeldingen zijn duidelijk en sluiten goed aan bij de tekst. Het boek kan worden aanbevolen aan tandartsen en orthodontisten die geïnformeerd willen blijven over de mogelijkheden van interceptieve orthodontie.

H.J. Rimmelink, Almelo

